

УЛАС САМЧУК У РЕФЛЕКСІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Члени науково-дослідної лабораторії «Творчість Уласа Самчука та Бориса Харчука: художній літопис ХХ ст.» провели в Етнографічній світлиці нашої академії круглий стіл, присвячений 113-й річниці від дня народження Уласа Самчука. Модератором літературного заходу виступила кандидат філологічних наук, доцент Ірина Коменярська.

Зі вступним словом до присутніх звернувся координатор наукової лабораторії, кандидат філологічних наук, доцент Олег Васишин. Його виступ доповнила студентка 11-У групи Оксана Шаплай презентацією «Життєпис Уласа Самчука».

Цикл тематичних наукових повідомлень за тематикою роману У.Самчука «Волинь» підготували юні науковці, студенти 31-У групи: Ольга Мовшук зупинилася на візуалізації художнього образу єврея; Олександр Кульчинську зацікавив наративний часопростір твору; Ірина Бевсюк досліджувала топос села як художній простір роману; Ірина Сарахман ознайомила з неповторними обрядами та звичаями волинян, описаними письменником.

Дещо інше спрямування своїх наукових пошуків обрали першокурсниця Ангеліна Бакунець, яка розглядала творчість письменників У.Самчука, А.Коломійця та О.Сацюка на літературній карті м. Дубно, й наша гостя — учениця 42 групи філологічного профілю Кременецького ліцею ім. Уласа Самчука Дарія Пальчик, котра зробила акцент на художній деталі в образній системі оповідань збірки Уласа Самчука «Месники».

Кандидат філологічних наук, доцент Наталія Приймас дала змогу глибше зануритись у феномен письменника — свого земляка, розглядаючи національну ідею у його філософській концепції.

На завершення програми невеличку літературну композицію з віршів-присвят Уласові Самчуку запропонували студентки 11-У групи Христина Новосельська (П.Тимочко «Повернення Уласа Самчука»), Ірина Рудакевич і Вікторія Зіновкіна (Г.Петрук-Попик «Твоя Волинь»).

Із заключним словом до учасників заходу та присутніх звернулася доктор історичних наук Ірина Скакальська.

Нижче подаємо скорочений виклад виступів юних науковців-філологів.

Оксана ШАПЛАЙ

В українській літературі Улас Самчук відомий насамперед як романіст, автор епопеї «Волинь» і роману «Марія».

Народився письменник 20 лютого 1905 року в селі Дермань на Волині, що перебувала тоді під владою Польщі. Із п'яти дітей у родині вижив тільки він. Батько був заможним селянином. Про нього У.Самчук згадає так: «Ціле його життя було виповнене працею на землі, громадськими справами і турботами «вивести в люди» своїх дітей. Мої батьки хотіли б бачити мене якимось доктором чи інженером».

Спочатку була народна школа в Тиливці, куди переїхала родина, потім Дерманська двокласна школа при семінарії, Кременецька гімназія ім. І. Стешенка, яку не скінчив через мобілізацію до війська. Служив у Західній Польщі, але скоро дезертирував до Німеччини.

З 1927 р. по 1929 р. Самчук працював у Німеччині, одночасно студіюючи у Бреславському (тепер Вроцлавський) університеті. Тоді ж друкується в журналі «Літературно-науковий вісник» (Львів), «Самостійна думка» (Чернівці), «Розбудова нації» (Берлін). У 1929 р. переїздить до Чехословаччини, навчається в найпрестижнішому для української еміграції вищому навчальному закладі Європи — Українському вільному університеті у Празі.

Систематично почав друкуватися, потрапивши до Праги. У 1929 р. в «Літературно-науковому віснику» з'явилася новела «Образ». У 1936 р. майже вся мала проза склала збірку «Віднайдений рай».

З початком війни Самчук потрапляє до Львова, а невдовзі — на окуповану німцями Україну. Київ зустрів Уласа Самчука та інших українських патріотів ще теплим жовтневим сонцем. Щоправда, Улас Самчук був у Києві не довго, але постійно стежив за тамтешніми справами. У Рівному він став редактором газети «Волинь». Усі зусилля спрямовував

на те, щоб вони була «максимально своя не лише мовою, а й змістом». У ній друкує твори, заборонені радянською владою. Спочатку фашисти особливої уваги на газету не звертали, але після опублікування 22 березня 1942 р. патріотичної передової головного редактора «Так було — так буде!» заборонили. А вже 23 березня Уласа Самчука арештували. На щастя, ув'язнення тривало місяць — якось викрутився. Виїхав до Німеччини.

Ще в листопаді 1943 р. відвідав рідні місця. Зустрічі з численними родичами, односельцями, друзями дитинства ще довго живитимуть його творчість.

Залишатися в Україні стало дедалі небезпечніше. Одружившись із Тетяною Праховою, в минулому акторкою, монтажистом, емігрує до Німеччини. Там перебуватиме до 1948 р., в таборах для переміщених осіб зазнає поневірянь. Про все це він згодом напише в мемуарах «П'ять по дванадцять».

1945 рік. Улас Самчук входить до ініціативної групи зі створення МУРу, стає першим його головою. Це було об'єднання українських письменників за кордоном, які займали антикомуністичну позицію. МУР відіграв значну роль у згуртуванні творчих сил та активізації інтересу до української літератури в Європі.

У 1948 р. У.Самчук переїздить до Канади. Став одним із засновників об'єднання українських письменників «Слово», яке утворилося 1954 р. в Нью-Йорку. Щоправда, організаційним питанням Улас Самчук приділяв уваги менше, аніж найголовнішому — художній творчості.

У Канаді написана трилогія «Ост», інші романи й повісті, мемуари. Ось як у 50-х рр. Самчук розцінював свій пройдений шлях: «Маю сорок років життя. Народився під час війни, зрів під час війни. Одинадцять років війни і революції, 15 років вигнання, 14 — миру. Польська, німецька, мадярська в'язниця. Тричі нелегальний перехід кордонів. Свідок повстання України, Польщі, Чехословаччини, Карпатської

України, протекторату, Генерального губернаторства, Райхскомісаріату України, Другого Райху, Третього Райху. Свідок їх упадку. Свідок двох найбільших воєн в історії світу. Царі, королі, імператори, президенти, диктатори. Муссоліні, Гітлер, Сталін. Голод 1932—1933, концентраційні табори... І вічне вигнання».

Помер Улас Самчук 9 липня 1987 р. у Торонто.

У 1988 р. у Торонто відкрито музей-архів Уласа Самчука.

Упродовж усього життя Улас Самчук був «у вічному вигнанні». Донедавна і твори його видавалися лише за кордоном. В УРСР вони заборонялися як шкідливі, антирадянські, а самого письменника офіційна критика називала співцем куркульства і націоналізмом.

Насправді він був палким патріотом України. Це підтвердили його життя і творчість. Уболівав за майбутнє Вітчизни, хотів, щоб вона «вирвалася з мінімалістично-пасивного, солодко-елегічного, нейтрально-споглядального настановлення і набула трох динаміки драматизму, шорсткості прози, тверезості математик». Йому імпонували «пристрасті Марка Пола, Колумба» — постійний неспокій пошуку, розширення світогляду.

Власне, особисте життя, життя своїх односельців, рідних, друзів, як невеликі, але невід'ємні частки долі всієї української нації, стають найправдивішим джерелом його творів.

За типом світобачення Улас Самчук реаліст. Проте він сповідує ідеал сильної української особистості, більш притаманний романтикам. Ця особистість може і вміє протистояти злу, знайти вихід із будь-якого становища, оборонити свою гідність. Ця риса притаманна українській літературі, що творилася в еміграції.

Творча спадщина Уласа Самчука досить велика, хоча не з усіма його романами і повістями можемо ознайомитись і зараз.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ У РОМАНІ У.САМЧУКА «ВОЛИНЬ»

Ольга МОВШУК

Імагологія — розділ порівняльного літературознавства, предметом вивчення якого є функціонування художніх образів і образних систем у різноманітних відношеннях (Я — інший, свій — чужий), їхня генеза, встановлення ролі та місця в історії національних і світової літератур, взаємозв'язку із соціальною дійсністю.

Як галузь літературознавчої компаративістики імагологія визначилася й набула поширення в другій половині ХХ століття. Проблема рецепції образу Іншого є ключовою проблемою досліджень імагології, що становить дискурс відношень літературних образів Свого та Іншого.

Імагологія ставить собі за завдання виявити правдиві та хибні уявлення про життя інших народів, стереотипи та упередження, котрі існують у суспільній свідомості, їхнє походження та розвиток, їхню суспільну роль та естетичну функцію у художньому творі.

Зазнавши чимало критики і недоброзичливого ставлення впродовж 1950 — 1980-х років, літературна імагологія, хоча ще й досі змагається за визнання, проте тепер перебуває на злеті. Її методологія виводить компаративне дослідження у сферу вивчення міжкультурних взаємин. Наукові зацікавлення зосереджені на актуальних для сучасного суспільства проблемах національної і культурної ідентичності, «деколонізації» тощо.

Основні поняття й завдання імагології як компаративної дисципліни спрямовані на вивчення колективних уявлень про інші етноси та культури та відкриває широке поле для дослідження психологічного підґрунтя національних конфліктів і міжкультурних взаємин. Імагологія не лише стала врешті-решт дослідницькою галуззю всього порівняльного літературознавства, а й спеціальною ділянкою, що об'єднує

вати міст до інших гуманітарних галузей.

Зокрема, імагологічний аспект ми можемо зустріти в творчості Уласа Самчука на прикладі роману «Волинь». Самчук детально описує євреїв, які найчастіше виступають під прізвиськом «жиди», і бере до уваги образ жидівки. Важливим є опис зовнішності євреїв: «Он і до Матвієвої підводи підходить стара жидівка. У неї на голові хустина, з великою чорною плямою на тімені. Видно, вона завжди носить тільки цю хустину, а пляма та від поту та куряви. Ніс у неї подібний на скремеїду, губи розтяжні, широкі. Голос скрипучий».

Що стосується української літератури, то дослідники виділяють три типи сприйняття євреїв, за якими можна скласти періодизацію в ній єврейської теми: 1) стереотипна; 2) соціально-моральна (реалістична); 3) політично-етична.

Саме до стереотипної моделі сприйняття євреїв українським суспільством можемо віднести образ жидівки: «Жидівка клене себе, знову безупинно до огиди лементує. Матвій лає її, обіцяє «сперезати батогою», жене до чортової матері, до ста чортів, до халери. Але жидівка ані на ніготе не думає ображатись. Це вона приймає, як належне, як щось, що є необхідне при купівлі та продажі».

Створюючи позитивні образи євреїв, письменники прагнули зруйнувати стереотип, який панував у ХІХ ст., що євреї, займаючись торгівлею, не заслуговують на повагу.

Народна свідомість сформувала традиційний стереотип єврея-жиди як хитрої і схильної до наживи людини. Головною причиною творення негативного стереотипу жиди були соціальні чинники, коли історично жиди стягували й обдурювали чесний український народ, знецінювали все заради грошей.

Образ єврея, представника найдавнішої етнічної меншини в Україні, зустрічається досить часто, зокрема у фольклорі.

Так у колядках, легендах та вертепах український народ пов'язує образ жиди з євангельським сюжетом, в якому євреї виступають виключно негативними персонажами, переслідуючи Христа й прагнучи його розп'яти. Також жид часто зображується в ролі корчмаря, лихваря чи орендаря, тобто людини хитрої та комерційної.

В українській літературі часів класицизму та романтизму загалом присутні негативні або комічні образи євреїв. У художніх творах цього періоду єврей — другорядна особа, а іноді й зовсім випадкова. Епоха позитивізму принесла значні зміни в образ єврейського героя, який стає повноправним об'єктом читацького зацікавлення. Його зображення варіюється від негативного до позитивного, проте він уже не периферійний персонаж. Протягом усього ХІХ ст. образ єврея в українській літературі змальовували доволі стереотипно — «критично й гостро з акцентом лише на питанні економічної експлуатації». На початку ХХ ст. трактування єврейської теми набуло помітного розвитку. Відкриття, що єврей може викликати співчуття як багатостраждальна людина, втілює в низці творів, що з'явилися на зламі століть.

У романі Самчука єврейська тема займає особливе місце, а дослідження образу Іншого становить сутність імагологічних досліджень, при цьому складність цих досліджень зумовлюється багатоаспектною рецепцією образу Іншого у культурному середовищі та самим письменником, який створює імагологічний текст. Розглядаючи проблему образу «Іншого» в творчості Уласа Самчука, доцільно звернути увагу на те, що в романі «Волинь» чи не найяскравіше показано різноаспектність міжнародних особливостей та взаємозв'язків між етносами, і також на неоднозначну позицію автора, яка позначена своїм суб'єктивним «Я» стосовно поля «Іншого», що, зрештою, призводить до стереотипного відображення носіїв чужої культури крізь призму власного її бачення та спричиняє ефект відкритості до світу.